

MOHÁCSI Balázs

Csalogányt boncolni

(Parti Nagy Lajos: *Létbüfé — Őszológiai gyakorlatok, Magvető, 2017*)

Kezdődjék ez az írás egy evidens kijelentéssel: Parti Nagy Lajos költő. Most pedig hadd túlozzak: pedig lassan több prózát, publicisztikát írt, több színdarabot „fordított le”, írt át (stb.), mint ahány verse összesen van. De költő, hiszen ha PNL-re gondolunk, alighanem a nyelvére, *nyelvhúsára* gondolunk — amit pedig a költészetében kezdett kidolgozni. Új verseskötete az *Angyalstop* (1982), a *Csuklógyakorlat* (1986), a *Szódalovaglás* (1990) és a *Grafitnesz* (2003) után viszont bizony még csak az ötödik (nem számolom tehát az 1995-ös, az első kötet anyagát megválogató, a második és a harmadik kötetet egészben tartalmazó, és a néhány újabb, később részben átdolgozva a *Grafitnesz*be bekerülő verset összegyűjtő *Esti krétát*). Bár a szerzőnek folyamatosan jelentek meg különböző, általában alkalmi versei, sokan talán nem is számítottak már rá, hogy lesz még PNL-verseskötet, hiszen a *Létbüfé* tizennégy (14!) év (kihagyás? várakozás? készülődés?) után jelent meg.

Rögtön tegyük egy kitérőt is: úgy tűnik, 2017 a nagy költői visszatérések éve, lásd még Peer Krisztián *42-jét*. Erről eszembe jut, amit Ben Lerner ír *A költészet utálatá [The Hatred of Poetry]* című esszéjében a versírást örökre feladó Arthur Rimbaudról, illetve a huszonöt évig szüneteltető George Oppenről. „Hallgatásuk, akárcsak alkotásaik — vagy hallgatásuk mint konceptuális alkotások — hőskökké tette őket az általam ismert feltörekvő költők szemében.”¹ Esszéjében Lerner ugyanis két fontos (Allen Grossmantól kölcsönzött) fogalommal operál: a *virtuális* és az *aktuális* költeménnyel. Előbbi a *valódi* (tehát még az ihlet vagy ötlet forrásvidékén található) költészet (*a Költészet*) volna, utóbbi pedig a *tényleges* (tehát a megírt, létrejött) költészet. Lerner előcítálja Oppen egy hatvanas évekbeli, a nagy hallgatás utáni naplójegyzetét is: „Mivel nem hallgatok, rosszak a verseim.” Természetesen szó sincs rossz versekről — pusztán a hallgatás virtuális lírája nagy elvárásokat szül, miközben a virtuálisról aktuálisra váltani a költészetet, áteresztetni a nyelv magasfeszültségű távvezetékén járulékos veszteséggel jár. Csalódásra azért nincs ok. De ezért van az, hogy Peer Krisztián a 2017. augusztusi sziglieti JAK-táborban arról beszélhetett, hogy a *42* — az ő számára legalábbis — kudarc: ő elhunyt kedvesének akart emléket állítani, erre a vége az lett, hogy ő, pontosabban

a lírai egója teljesen kitakarja a kedvest, s hogy ez az — eddig a recepció szerint jól, a szerző szerint kevésbé sikerült — emlékmű nem más, mint a takarás, a hiány. És ezért van az is, hogy PNL némely nyilatkozatában² a készülő — és azt hiszem, le nem zárható, csak abbahagyható — *Őszológiai gyakorlatok* egyféle lírai főműként tételeződik, aztán kérdés — például jelen írásnak a kérdése —, hogy ebből a virtuális tételezésből mi aktualizálódik.

*

Ez a visszatérés megfelelő apropó, hogy röviden áttekintsük a lírai életművet és annak recepcióját. A '82-es *Angyalstop* kötet óta PNL poétikai értelemben meglehetősen nagy utat tett meg. Ez a *Tükördara* című kötetben³ összegyűjtött recepció javának is gyakran reflektált témája. Monográfiájában Németh Zoltán⁴ pedig kifejezetten azt mondja, hogy az első kötet versanyaga kevésbé előlegezi a *Szódalovaglás*t vagy a *Grafitnesz*t. Mészáros Sándor az *Angyalstop* versanyagát „közérzet-tárgyiasító, vallomásos átlaglírának” mondja.⁵ Borbély Szilárd a *Csuklógyakorlat* kötetre (és áttételesen persze Sárbogárdi Jolánra is) célozva állítja: „A Parti Nagy-vers fedezte fel és emelte be az irodalomba azt a valamit, ami a dilettánsok nyelvi vakmerése.”⁶ Konszenzus, hogy a lírai életmű első csúcsa a *Szódalovaglás* „sokszólamú, érett” költészete (Mészáros), a *Grafitnesz* pedig a második: „[a]z elmúlt és elkövetkező évek egyik legfontosabb verskötetete jelent meg” (Borbély)

Érdekes megfigyelni, hogy az írások kivétel nélkül hivatkoznak arra, hogy e líra forrásvidéke a hetvenes évek klasszikus és neoavantgárd ihletettséggű költészete, vagy valamilyen módon avantgárd irányzati poétikák, például a szürrealizmus és/vagy a dadaizmus párhuzamában értelmezik a vizsgált korpuszt. Payer Imre írása a leginkább kiemelkedő ebben a tekintetben, ő egy ponton ezt a tömör meghatározást adja: „Parti Nagy pedig mintha a neo- és klasszikus avantgárd szemléletét »oltaná« be poszt-nyugatos metrikával, akusztikával. A posztmodern az ő esetében [...] posztavantgárd is egyben”.⁷ Ez kinek-kinek lehet többé vagy kevésbé meglepő. Azok számára, akik ismerik a korabeli líra ilyen irányait vagy például a *Fél korsó hiány* antológia⁸ többi szerzője (Csordás Gábor, Meliorisz Béla, Pálinkás György) életművének (főleg az első

¹ BEN LERNER: *The Hatred of Poetry*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2016. Saját fordításban idézem.

² „Nem lángoszlop, hanem ürgesség”. Görföl Balázs interjúja, Jelenkor Online, 2013. 10. 28. (<http://www.jelenkor.net/interju/136/nem-langoszlop-hanem-urgesség>) és Jolán örök. Neichl Nóra interjúja, Jelenkor Online, 2015. 06. 02. (<http://www.jelenkor.net/interju/443/jolan-orok>).

³ *Tükördara. Írások Parti Nagy Lajos költészetéről, prózájáról és drámáiról*, szerk.: NÉMETH Zoltán, Kijárat, Budapest, 2008.

⁴ NÉMETH Zoltán: *Parti Nagy Lajos*, Kalligram, Pozsony, 2006.

⁵ MÉSZÁROS Sándor: *Fragminták — belülről. Parti Nagy Lajos költészetéről = Uő.: Tükördara*, 9–17.

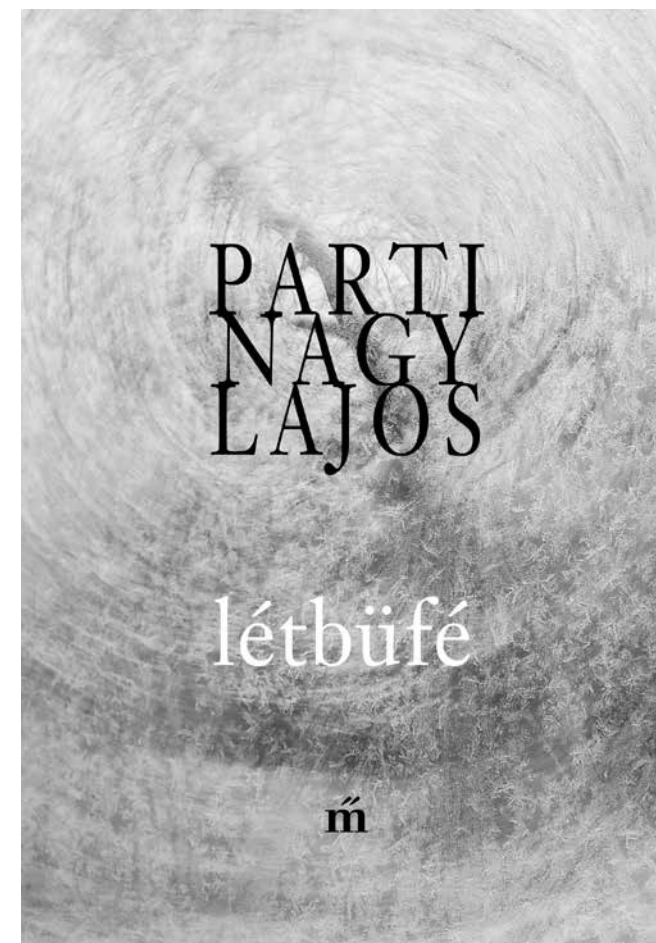
⁶ BORBÉLY Szilárd: *Kádáriában élttem én is! = Tükördara*, 76–83.

⁷ PAYER Imre: *A rontott újírási poétikája Parti Nagy Lajos költészetében = Tükördara*, 59–75.

⁸ *Fél korsó hiány*, szerk.: BERTÓK László, KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs, 1980.

kötetek⁹ anyagának), esetleg a *Ver(s)ziók* antológia¹⁰ kontextusában szemléli a PNL-lírárt, ez szinte magától értetődő: a különböző formanyelvi eljárások mellett az Apollinaire-hez, Kassákhöz vagy Nagy Lászlóhoz írt hommage-versek is egyértelművé teszik ezt. De ez egyszersmind meglepő is lehet, mivel nem gondolom, hogy az avantgárd párhuzamok kellőképpen tudatosodtak volna az elmúlt évtizedek lírája kapcsán — míg a nyugatos-újholdas utalások kanonikus pozíciójuk okán könnyebben nyerneket figyelmet. Amikor tehát Kukorelly Endre a *Porcelánbolt*¹¹ írásaiban arra figyelmeztet, hogy elhallgatják a posztmodern irodalmunk (neo)avantgárd gyökereit, az csak részben jogos: sokan tudnak és beszélnek erről, a gond e párhuzamok tudatosításával van — abban persze igaza van Kukorellynek, hogy sokat segítene, ha a neoavantgárd történetét feldolgoznák és beillesztenék az uralkodó irodalomtörténeti narratívába. (Tegyük még ehhez hozzá, hogy a legelső lépés az életművek (újra)kiadása vagy legalább egy reprezentatív antológia összeállítása lehetne: az érdeklődő szinte egyáltalán nem fér hozzá a magyar neoavantgárd irodalmi szövegkorpuszához, a kiadványok — már ami rendesen ki van adva — többnyire beszerezhetetlenek.)

Payer Imre azt mondja: „[a] Parti Nagy-verseknek jellegadó, avantgárd eredetű komponense: a neologizálás”. Margócsy István erről a jelenségről részletesebben is szól. „Parti Nagy [a Juhász Ferenc-féle jelentésdúsító, -halmozó szóteremtéssel] szemben tulajdonképpen nem is egyszerűen neologizál, hiszen a szavaknak nemcsak jelentéséhez, hanem *minden* grammatikus kötöttségéhez hozzányúl, szabad száguldozásában eltörli a szófajok közti határokat, eltörli a (grammatikailag kötött) mondatrészek esetleges meghatározottságait. Az ő lexikális újításai, minden szócsavarási trükk mellett vagy dacára is, alighanem inkább a mondattani szabadság *következményei* — Parti Nagy, úgy látszik, jó pár jeles mai költőtársával együtt, elsősorban a versbéli *mondatoknak* grammatikális és poétikai hagyományát kezdte ki.”¹² Borbély Szilárd a *Grafitnesz* kapcsán (a teljesség igénye nélkül) felállította a PNL-líra eszköztárának tipológiáját, amelyet itt hosszú és körülményes volna idézni. Azt mindenesetre el kell róla mondani, hogy azok az alakzatok, amelyeket ő mindenekelőtt a klasszikus retorika eszközeiként határoz meg, gyakran az avantgárd formanyelvi eszközeiként is azonosíthatók. Így például a konjunkció (összekapcsolás), a diszjunkció (szétszalazás), a kontamináció (összezsúrtatás), a szerialitás (a sorozatok szülte elvárások és azok kijátszása) mind értelmezhető az avantgárd szövegek elemzésében széleskörűen használt *szereles* fogalmával, amely egyszersmind az avantgárd szövegek általánosan tételezett szervetlenségének képzetét is kellőképpen támogatja. A neologizmusok és hapax legomenonok hasonlóképpen ide tartoznak: a grammatikai keretek átszerelése történik meg — ahogyan egyébként Kassák előszeretettel ragozott nem tárgyias igéket tárgyasan, cserélte le a szokásosan használt igekötőket, képzett névszókblól ígét, stb. (Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy ezeket a nyelvi eljárásokat helytelen agrammatikusnak tekinteni, hiszen

azzal egy nyelvi normát emelünk e költői nyelv fölé. Valójában arról van szó, hogy a grammatikában elvileg adott, de a gyakorlatban ki nem használt lehetőségeket aknázza ki: a létező, de nem járt utakat járja.)

„Boldogok a nyelvi szegények” — mondja Keresztesi József, miután a PNL-féle dilettánsokat is elemzésébe vonva azt az (elsőre talán különösnek ható) állítást tette a *Napszállat (Nyugat)* című versről, hogy „[a] záró sor képzavara valamilyen módon átbillen egy új minőségbe, és szürreális költői képpé alakul”. Később más példák kapcsán pedig azt olvassuk: „a metaforából éppen a két elem közös vonása vagy hasonlósága hiányzik, s így a kapcsolat illogikus, szürreális vagy nonszensz mivolta kölcsönöz a képeknek meglepő és erőteljes jelleget”.¹³ Domonkosi Ágnes

⁹ CSORDÁS Gábor: *A nevelő nevelése*, Kozmosz, Budapest, 1980; PÁLINKÁS György: *Rendezzünk sügdős partit*, Kozmosz, Budapest, 1981; MELIORISZ Béla: *Ma sem jön senki*, Kozmosz, Budapest, 1985.

¹⁰ *Ver(s)ziók. Formák és kísérletek a legújabb magyar lírában*, szerk. és vál.: KULCSÁR SZABÓ Ernő és ZALÁN Tibor, Magvető–JAK, Budapest, 1982.

¹¹ KUKORELLY Endre: *Porcelánbolt. Kedvencekről. Olvasókönyv*, Jelenkor, Budapest, 2016.

¹² MARGÓCSY István: *Parti Nagy Lajos: Esti kréta = Tükördara*, 18–26.

¹³ KERESZTESI József: *Precíz tükördara = Tükördara*, 84–97.

megint más példa kapcsán jut hasonló következtetésre: „a szavak szemantikai összeférhetlenségéből adódik a szövegrész szürrealisztikus képisége”.¹⁴

A dilettáns és az avantgárd költő között már a 20. század elején is vékony volt a határ — ha volt egyáltalán: *A Tett* és a *MA* körének számos alkotóját bélyegezték dilettánsnak. Ám valóban beszélhetünk-e dilettantizmusról akár a történeti, akár a neo-avantgárd, pláne PNL bizonyos lírai alteregói kapcsán? Az igazi dilettánsok nem csúrik-csavarják a nyelvet, nem „rontanak” vagy „hibáznak”, különösen nem úgy, hogy az többletjelentéssel járjon. A dilettánsok egyszerűen középszerűek, unalmasak vagy egyenesen rosszak. Ezzel szemben az avantgárd hozta el — előbb ikonikus, majd digitális-analóg jelhasználatra építve¹⁵ — a modern költészet nyelvi forradalmát. Ahogyan Parti Nagy Lajos versnyelve is forradalmasította, katalizálta és napjainkig meghatározza kortárs líránkat: amíg a kilencvenes években társakra és követőkre talált, addig a kétezres években fellépő költőgenerációk éppen a nyelvjátékos, „komolytalan” versbeszéddel szembe helyezkedve alakították ki megszólalásmódjukat.

A PNL-lírában (sőt a teljes életműben) a nyelv(hús) minde- nek fölött fontos. A *Sárbogárdi Jolán: A test angyaláról* azt nyilatkozta egyszer a szerző: „Ez is úgy kezdődött, hogy leírtam az első mondatot, miszerint Margittay Edina még soha nem volt egymáséi... Persze még fogalmam sem volt róla, hogy ki ez a nő, csak az »egymáséi« tetszett meg a rontottságával, szóval a mondat.”¹⁶ Lírájában hasonlóképpen a nyelv irányít — a nyelv az első szó, ha stílszerű akarok lenni. „[A] nyelvi elemek elsősorban önmagukra vonatkoznak: a jelölők hívnak elő jelölőket, s nem a jelentések jelentéseket”, ebből kifolyólag „a nyelv hangteste uralja a szöveget, irányítja a szöveg alakulását, vagyis a nyelv folyamatosan megelőzi a róla való tudásunkat”. (Domonkosi) Mindezzel nagyjából megvannak a PNL-vers legfontosabb komponensei: a grammatika, a nyelv avantgárd-gyökerű felborítása-megtisztítása, amely találkozik-összemosódik a nyelvi vakmerőséggel, s aztán hagyja beszélni a nyelvet („Romboljatok, hogy építhessetek, és építsetek, hogy győzhessetek” — írta Kassák). Ebbe a beszélni hagyott nyelvbe beleértendő a hagyomány is, ezért fordul elő számtalan — rontott, kifacsart — allúzió és intertextus, s mivel ezek gyakran (szándékosan) groteszkbe, paródiába fordulnak, nem tud kikopni a recepcióból a dilettantizmus egyszerűsítő lózungja (Keresztesi Chaplin csetlés-botlásához hasonlítva PNL lírai beszélőinek nyelvi ténykedését). Mindez leginkább a Dumpf-féle *Őszológiai gyakorlatok*ban adódik össze. S hogyha a líra logikus is volna, nem csak logika, ahogyan József Attila írta, akkor az *Őszológiát* kellene a lírai (ha nem a teljes) életmű legmagasabb csúcsának tartanunk: hiszen mindaz található itt, amiért PNL írásművészetét méltatják-méltatjuk.

*

Ám nehéz bármi újat mondani a fentiekhez képest a *Létfűfőről* („csalogányt boncolni nehéz / de hátha” — 210), mivel költői

értelemben nem hoz újdonságot az életműbe. A *Grafitneszben* az *Őszológiai gyakorlatok* mintegy 70 oldalt (és ezzel egyharmad kötetet) tettek ki, most futotta egy egész, 220 oldalas kötetre (plusz egy 20 oldalas versincipitekből összerakott mutatóra, amely azonban inkább olvasható afféle hosszú talált versként, mint használható tényleges tartalomjegyzékként — PNL ezzel már a *Szódalovaglásban* is eljátszott). A *Létfűfő* nagyobb részt új anyag, de szép számmal — hol elszórtan, hol füzérekben — megjelennek benne a *Grafitnesz*beli töredékek is. (Egy ideig követtem a változatlanul vagy apró korrigációval — szócserevel, -törléssel vagy más tördeléssel, pár esetben kiegészítéssel — átvett darabokat, aztán úgy döntöttem, meghagyom ezt a munkát a jövő filológusainak. Éppen ezért a következő példák között lesz számos olyan, amely már a *Grafitnesz*ből ismerős lehet, ám ezt nem fogom minden esetben jelezni.) A terjedelmi expanzió túl nem lett azonban teljes(ebb) a Dumpf Endre-i szövegkorpusz. Ez természetesen a töredékes formának köszönhető: a jelenlegi csak egy a lehetséges elrendezések közül, ha PNL úgy döntene pár év múlva, hogy ismét folytatja ezt a ciklust, bárhol beleírhatna, bárhol törölhetne részeket. Ezt is ismerjük már a *Szódalovaglásból* és a *Grafitnesz* különböző töredék-csokraiból. A *Létfűfő* nem mutat más képet, mint a *Grafitnesz*beli „részlet”. Ugyanúgy egy szanatóriumban vagy kórházban tartósan kezelt költő¹⁷ keserű mindennapjairól és az életről, az elmúlásról szóló szerzeményeit, verstöredékeit olvassuk, melyekben néhol fekete humor, másutt a magyar és a világirodalom (főként őszi) klasszikusait kiforgató alluzív játék fricskája csillan meg, de többnyire „csak” a PNL-től olyannyira ismerős *nyelvhús* történik.

Természetesen vannak nagyszerű találatok, nem egész vers(töredék)ek, de szavak, sorok, sorsorok, képek: „az idő tömblekvárja” (12); a „trágáristom” (28) kontaminált szó, amely nagyszerűen fejezi ki azt, ahogyan a trágárság rabjává válik itt-ott Dumpf (és mi magunk is); „a múlt baszod / nem zsánerem”. (43) A „delikátész” (92) két nagyon jelölten múlt századi, de teljesen különböző szót¹⁸ tol egybe. „[A]z úristen

¹⁴ DOMONKOSI Ágnes: *A nyelv átértékelődése a posztmodern költői stílusban = Tükkördara*, 41–58.

¹⁵ Vö. DERÉKY Pál: *A vasbetontorony költői. Magyar avantgárd költészet a 20. század második és harmadik évtizedében*, Argumentum, Budapest, 1992.

¹⁶ „Alapvetően egy stílyak volt”. *Bori Erzsébet interjúja*, Magyar Narancs, 1997/36. (http://magyarnarancs.hu/belpol/alapvetoen_egy_stilyak_volt_parti_nagy_lajos_kolto-63518).

¹⁷ E ponton nehéz megmondani, hogy Dumpf Endre dilettáns költő-e vagy sem. Egyfelől így szerepel a recepcióban, alakja összemosódott korábbi lírai alteregókkal: a Rejtőtől kölcsönzött Troppauer Hümmrel, Tsuszó Sándorral, Virágh Rudolphfal. Másfelől PNL ellentmondásosan beszél róla. November 20-án volt-került sor Pécsert a könyv bemutatójára, ahol előbb kikérte magának, hogy ez nem dilettáns nyelvet használ, hiszen így (ennyire sűrűen, jelentésesen, frappírozva) dilettáns nem beszél, ugyanakkor a hagyomány „elrajzolása”, a „rontott” idézetek kapcsán mégis ahhoz a szólamhoz csatlakozott, miszerint Dumpf betéve ismeri a magyar irodalom klasszikusait, csak véletlenül az összesre rosszul, pontatlanul emlékszik. Ezzel a korábban a dilettantizmustól megvédett alakját mégis a banalítás és a dilettantizmus felé lökte.

¹⁸ A „delikátész” talán nem olyan nagyon múlt századi, de az utóbbi évtizedekben mégiscsak kiszorították a nonstopok és a marketek.

kétegyezedeverik évében” (96) betűhibája ráolvasható akár az *Őszológia* elhúzódo, „időtlen” készülésére, ahogyan a kórházi tartózkodás eltérő, megálló időtapasztalatára is. És vannak neologizmusok, amelyek egyszerűen csak szépek: „bűntudatdatolya” (173); „göröngyönyörűség”. (221) Ahogyan van szép — Tóth Árpádot idéző és ironizáló — rímpár is: demizonja–telizsongja. (203) Ezek olyan részletek, amelyek kapcsán akár el is tekinthetünk a Dumpf-fikciótól, s rácsodálkozhatunk a nyelv erejére.

Az „egész töredékek” között szintén vannak figyelemre méltók, ezek általában valamilyen módon reflektálnak saját nyelvviségükre, nyelvi önműködésükre, önnön szövegszerűségükre, tehát olvashatók metapoétikus kommentárokként is. „[A]zt mondta / Zádnakné / kit bár imádom / úgy rúglak tőkön / hogy a halál / könyököl ki a picsádon / néha rájön / ilyen csúnya szokat talál / nem a bánat / vagy az öröm / elfogja egy kifejezés / s akkor hajaj” (21); „v. b. kúp képében / éjjel jön a hajnal / kis kefe hajjal / csak az történik / meg amit megírok / sejhaj zenitek sejhaj rádiók” (25); „koraestém lámpabúra / szépen én csak versbe tudok / kontakthibás mignon-éggő / egy hunyorgó fehér tuzok / úszom úszom ki a tóra / hattyukarikatúra” (84); „hol vagyok ti / összes művek / bőrbekötvék / vastagok / rőt avarban / összes művak / görbehájan / baktatok / hol vagyok / ti bőszi szikéim / húsbavagton / rágnokom / nyúlzigetkék / őszikéim / mindmegannyi / húrrokon” (98); „vajh mondandóm / talán más / mint mit a rím alám ás? / vagy épp ez az / alámástom / a mondásom?” (189); „nem is kell más írásjelem / tollam s füzem / meg a csillag aki vezem / én közbe csak következem”. (189) Legvégül az utolsó töredék: „mit kifacsartam kifacsar már / hűvös van könnyű otthonos / citromlámpánál őszi barbár / e kórterreise zárlatos / sötétjében szikrázgatok / ki ül és áll és abahagy / s bár még szöszölne véle / összeszikkad a lomha agy / s ha nincs is jobb ha vége”. (226)

Vegyünk lajstromba még néhány allúziót is (az egyértelműbbek közül): a 40. oldalon van némi rilkézés, elsősorban az *Őszi napra* és a *Duinói elégiákra* utal. „[A] csókok íze májkrém” (63), ez Radnóti Miklóst („hol méz, hol áfonya”) és Nádasdy Ádámot („A szerelmesség íze nyelvemen: / leginkább marcipán”) is alludálja. Természetesen van egy csomó József Attila, például „kékítőt old az ég vizitkor” (73); „mért legyek én szobatiszta / kiterítenek úgyis / mért ne legyek szobatiszta / kiterítenek úgyis”. (136) Ady a 76. oldalon: „dió szemű / pacsirta tálcán / grilla berek / fut velem az éj mely / csupa karamell / csupa émely / nyögő lombok / tréfás falevelek / párizsi kockámat / kacagva szaladnék / rözse dedalon”, később: „én mindennek jöttem / és most mindennek nekimegyek”. (132) És persze az obligát Petőfi: „itt van az ősz huss egy-kettőre [...]” (80); „még nyílnak a völgyben / a kerti virágok / még zöldell a nyárfa / az ablak előtt / de látod amottan / az udvar mélyén / mintha unottan / istenvelünket mondana / hogy jár a hűtő / vaslapátja? / na” (83); „itt van az ősz itt van ujjé / s szép mint mindig énelem / Isten tudja hogy mivégéből / jövök haza a büféből / s húzgálom a zörgő avarban / mint kiskocsit az életem”.¹⁹ (132) Összecsúszik Kölcsey

és Proust: „bús düledékeiden / Hroustnak romvára megállék / oh emlékezet / háztartási kekszem / fiókmélyi összerázata”. (167) Emellett van Berzsenyi is: „bexanaxoztam / levonom vitorlám”. (226) Továbbá akad néhány kínosnak mondható részlet is. „ha volna egy / remek tevés / pólóm és volna / két pupom / nem ez a lappadt régi / tán megállna az ész / ha fogom / s kidugom / tűfokamon baby” (57); „szem rokona / szem boldog össze / nem vagy szent kinek / nem vagyok szent kinek / mondta a pőszé” (119); „jókedvem kis vonata / van itátum van itas / vendéget nem szolgálunk ki / akárhova taszítás / D. E. idővasutas”. (127)

Persze nehéz ezekre azt mondani, hogy elhibáztak, kínosak vagy fárasztók volnának: hiszen miként kritikálható meg az az írásmű, amelynek első számú, legalapvetőbb szabálya olyan fikció, amely a szöveget dilettáns írásműként is értelmezhetővé teszi? Megkritikálható-e az a poétika, amely — (ál)dilettáns fikció ide vagy oda — szándékos, jelentésdúsító „rontásokból” épít költészetet? Weér Ivó örökérvényű megállapítása szerint „[b]ármilyen lehet vers, [...] egyetlen alapvető szabályt kell csak betartani ahhoz, hogy semmi ne legyen kínos: mindennek nyilvánvalóan és láthatóan *tudatosnak* kell lennie”.²⁰ S akkor mégsem kínosak az imént idézett részletek, mivel írójuk nagyon is tudatosan írta le őket? Megválaszolhatatlan kérdés. Hiszen például a „pőszés adyzásra”, mivel a *Grafitnesz*ben is benne volt, hivatkoztak már affirmatívan is, szellemesnek mondván azt.²¹ Talán nem elsősorban a *Létfűfő* darabjait kell faggatnunk, hanem a befogadásra kell rákérdeznünk: miért nem működik — jelenleg és a számomra — ez a költészet?

*

Nem lelkesedem különösebben az új kötetért. Némiképpen paradox, hogy nem azért, mert rossznak tartom, a *Létfűfő* ugyanis — ha akarom — parádésan teljesíti a feladatát, a saját szabályrendszerében kiválóan megfelel, és azt is gondolom, hogy vannak és lesznek számosan, akik lelkesednek érte. Talán megengedhető, hogy e ponton valamivel személyesebb érvelésbe kezdjek: 10–12 éve, amikor komolyabban kezdett foglalkoztatni az irodalom, PNL az első fontos, formáló olvasmányaim között volt: még viszonylag friss volt a *Grafitnesz*, és akkoriban jelent meg *A fagyott kutya lába* (2006) című novelláskötet is. Az azóta eltelt évtizedben azonban nagyot változott az irodalmi, kiváltképpen a költészeti terep. Ez a változás voltaképpen már a kétezres évek közepén megkezdődött, de én ezt csak néhány évvel később lát-

¹⁹ Ez a vers megvan lassan harmincéves, eredetileg a *Szódalovaglásban* szerepelt ebben a formában: „itt van az ősz itt van ujjé / s szép mint mindig énelem / istentudja hogy mi okból / jövök haza a kioszkból / s húzgálom a zörgő avarban / mint kiskocsit az életem”. Aztán átkerült a *Grafitnesz*be is a mostani verzióban.

²⁰ WEÉR Ivó: „*Komolyban tartomány a mi kamránk*”. *Nemzedéki introspekció a mai versekben szereplő utalásokról és hatásokról = Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról*, szerk.: KÁROLYI Csaba, Nappali ház, Budapest, 1994, 39.

²¹ Lásd: KAZAMÉR Éva: *Az intertextualitás stílussteremtő szerepe Parti Nagy Lajos költészetében*, Magyar Nyelvjárások, 51 (2013), 151–167.

tam meg, 2010 táján kezdtem felmérni. Erről a változásról PNL is tud, egyik legutóbbi interjújában maga mondja: „Nagyszerű fiatal kollégáim vannak, azt hiszem. Az úditően sokféleből azért eléggé látszik, hogy merre sok, hogy főleg egy elvontabb, tárgyi-asabb költészetet művelnek mostanság. A nyelvire látszólag kevesebbet bíznak, mint amennyit az én nemzedékemből rábíztunk. Jó költészetet persze nyelvteremtés nélkül nem lehet csinálni, de konszenzus kérdése, hogyan definiáljuk a nyelvteremtést. Most egy már-már minimalista, okos, visszafogottan szenvedélyes nyelv látszik érdekesebbnek, sőt termékenyebbnek Krusovszky Dénestől Závada Péterig. Komoly, végiggondolt szövegvilágok ezek, mintegy mögé mennek az elődök nyelveinek. Ezt egyfajta paradigmaváltásnak is felfoghatjuk. [...] Kétségtelen, hogy az iróniának, valamint a szövegörömmek, a hagyományban való nyelvi mancsolásnak, habzásnak nagyobb volt az ázsója Esterházytól Szilágyi Ákosig, Kovács András Ferentől Varró Dánielig. A posztmodernnek ez a szegmense ma kevésbé van előtérben, inkább a kilencvenes évek szövegalkotását határozta meg.”²² Helyzetfelmérése (viszonylag) pontosnak mondható. Ez viszont azt is jelenti, hogy a *Létfűfő* olyan — jegyezzük meg: legalább tizenöt évvel ezelőtt kurrens — versbeszédet képviselve, működteve jelent meg, amelynek egyáltalán nem kedvez a mostani közeg. (Hogy egy gondolat erejéig visszakösssek az avantgárd kérdésköréhez: úgy tűnik, manapság inkább a *kiáltás*, nem pedig a *jel* fontos.²³)

Nem igazán arról van szó, hogy azért uralkodik napjainkban az antropológiai posztmodern,²⁴ mert eljárt az idő a nyelvkritikai/afereferenciális posztmodern szövegalkotási stratégiák felett.²⁵ A kétezres évek második felében zajlott kánonátrendeződés kapcsán általában az afirmatív gesztusokat szokták kiemelni, a „nyerteseket”: hogy mely költők és poétikák váltak hangsúlyossá. Az a jelenség azonban, amelyet szokás új komolyságnak nevezni, már nevében is határozottan szembehelyezkedett és -helyezkedik az a referenciális posztmodern játékos és így komolytalannak ítélt gesztusaival. Az utóbbi évek újabb költői fejleményeiről (a személyesség, a párkapcsolati, családi, testi intimitás ismételt és/vagy hangsúlyos megjelenéséről) szólva írja Nemes Z. Márió (ne feledjük: a Telep-csoport és az új komolyság prominenseként saját magát is pozicionálva ezzel a költészettörténeti folyamatban), hogy „a testiség»elemi tényeire« való koncentráció a lírai beszédmód elementarizálására törekszik, és az »új komolyság« (Pollágh Péter) azon programját támogatja, mely a testbe vetett emberi létező morális-egzisztenciális drámáját próbálja újratematizálni az a referenciális posztmodern iróniakultuszával és a metafizikus-patetikus gicscsel való többfrontos küzdelemben”.²⁶ A PNL-nyilatkozat és a NZM-idézet jól mutatja a két költészettelfogás közötti eltérést: amíg PNL a nyelvről (a *jel*ről, sőt, ha úgy tetszik, a formáról) beszél, addig NZM tematikáról (tartalomról, a *kiáltás*ról). Ez azért is érdekes, mert, mint láttuk, az a referenciális posztmodern kapcsán felmerülnek avantgárd párhuzamok, s az új komolyság bizonyos alkotói, főleg az egykori telepesek újabb

költői irányai, mégpedig Krusovszky és NZM újabb kötetei kapcsán én vontam be az értelmezésbe a neoszürrealizmus fogalmát.²⁷ Ez azonban kiterjeszhető volna a nemzedék más tagjaira is, például Bajtai Andrásra, Deres Kornéliára, Sirokai Mátyásra,²⁸ Szabó Marcellre, Szöcs Petrára, míg Tóth Kinga művészetét a futurizmus, a bruitizmus vagy a dada felől lehetne talán értelmezni.²⁹ Sőt, a legújabb Závada-kötet, a *Roncs szélárnyékban* elvontabb, tárgyiasságú mondott katekretikus képhasználata kapcsán is felvethetők avantgárd párhuzamok.

Azt írtam feljebb, nincs arról (feltétlenül) szó, hogy eljárt volna az idő az a referenciális posztmodern fölött. Tény, hogy ez a stratégia csúcsra járt — éppen PNL keze alatt —, ami miatt talán nem tűnik folytathatónak, applikálhatónak jelenleg. Költői pályája elején Závada Pétert például azért érte bírálat, mert csupán alkalmazta, de nem gondolta tovább (mások mellett) a PNL-i hagyományt,³⁰ többek között ennek is lett köszönhető Závada poétikai váltása, a könnyed, játékos, rájátszós szövegalkotástól való tudatos távolodás, illetve a fiatalabb nemzedékek, valamint a külföldi hermetikus, gondolati költészetek irányába történő tájékozódás, amely az első és a második kötet között történt.³¹ De ha csak az iménti felsorolást vesszük alapul, Deres, NZM, Szabó, Sirokai, Tóth költészete, s mellettük például Bognár Péteré, Mezei Gáboré, Pollágh Péteré nagyon is érdekeltek a nyelvteremtésben, amihez a kiindulópontot ezek esetében is a hagyomány fel- és kiforgatása jelenti, sőt, NZM vagy Bognár ezt kifejezetten karneváli, humoros módon teszi, így akár az a referenciális posztmodern parodisztikus szövegalko-

²² „Meggagyisodik az egymillió forintos öltöny”. Kránicz Bence interjúja, Magyar Narancs, 2017/42. (<http://magyarnarancs.hu/konyv/meggagyisodik-az-egymillio-forintos-oltony-107092>).

²³ Vö. SZABOLCSI Miklós: *Jel és kiáltás. Az avantgarde és neoavantgarde kérdéseihöz*, Gondolat, Budapest, 1971.

²⁴ Hogyha az uralkodik éppen. Egyesek szerint a mostani már *metamodernség*.

²⁵ Az „antropológiai” és az „afereferenciális” posztmodern fogalmát Németh Zoltántól kölcsönözöm. Vö. NÉMETH Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*, Kalligram, Pozsony, 2012.

²⁶ NEMES Z. Márió: *Kacsacsőrü-emplős-várás Kenguru-szigeten. A kortárs fiatal költészet poszt-antropocentrikus viszonyai*, Prae, 2017/1, 96.

²⁷ MOHÁCSI Balázs: *Az emlékezés hideg bugyraiban (Krusovszky Dénes: Elégia-zaj)*, Műút, 2015/052, 63–69. (<http://www.muut.hu/?p=14631>) és *Radikális hibriditás (Nemes Z. Márió: A hercegprímás elsírja magát)*, Műút, 2015/049, 67–72. (<http://www.muut.hu/?p=11574>).

²⁸ MOHÁCSI Balázs: *Úrhajónk a Föld (Sirokai Mátyás: A káprázatbeliekhez)*, Kultúr.hu, 2015. 07. 08. (<http://kultur.hu/2015/07/urhajonk-a-fold/>).

²⁹ MOHÁCSI Balázs: *Embergéphangszer (Tóth Kinga: All Machine)*, FÉLonline, 2014. 06. 29. (<http://felonline.hu/2014/06/29/embergephangszer/>).

³⁰ URFI Péter: *Rím a lelke mindennek*, Revizor Online, 2012. 06. 04. (<http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4006/zavada-peter-ahol-megszakad/>).

³¹ Számos interjúban beszélt arról Závada, pl.: *Nem akartam soba huszár lenni. Mohácsi Balázs és P. Simon Attila beszélgetése*, Jelenkor, 2014/3, 289–295.

A hatás és hatásiszony e különös, csiki-csuki játékát érdekesen szemlélteti Payer és Keresztesi egy-egy észrevétele. Amíg Payer szerint „az ezredforduló úgynevezett fiatal magyar irodalmához tartozó költeményeket olvasva úgy tűnik, erre a líratörténeti »korszak«-ra leginkább két szerző, Kovács András Ferenc és Parti Nagy Lajos van hatással” (*I. m.*, 59), addig Keresztesi szerint „aránylag kevés kísérlet történik a [PNL-líra] követésére, a megszólítására vagy akár a plagizálására”. (*I. m.*, 84)

tási stratégiájával is vonható (halvány) párhuzam. A különbség tehát, ahogyan már utaltam rá, elsősorban nem nyelvi, hanem tematikus (ebből a szempontból nem értek egyet azzal, amikor Németh Zoltán az a referenciális stratégiához sorolja NZM és Pollágh líráját,³² végső soron azok ugyanis éppúgy „identitásköltészetek”, ahogyan a Németh által az antropológiai posztmodern címkéje alatt értelmezett költészetek). Illetve nyelvi is abban a tekintetben, hogy az vagy önműködő entitásként hozza létre a szöveget (*jel*), vagy „üzenetet” is hordoz (*kiáltás*).

De mi mondható a *Létfűfőről* a tematika tekintetében? Farkas Zsolt a *Szódalovaglás* kapcsán fogalmazta meg affirmatívan a következőket, ugyanakkor az *Őszológiai gyakorlatokra* vonatkoztatva is megállja a helyét a megállapítás: „olyan mozaik, amelynek darabjai közelről nézve tökéletesre csiszolt drágakövek, viszont távolról nézve semmilyen képet, nagyobb összefüggést, világos formát nem pillanthatunk meg bennük”.³³ Az egyes részleteket tényleg remekbe szabott daraboknak láthatjuk (a fent kiemelték mellett például igen szép elégia a következő: „már odafönn a szorgos ősz kaszáljat / sétám rovom a vörös kórházkertben / egy jovialis néhány lábú állat / égi skutellák kissé összeverten / vad szputnyikocsák távolsági pillék / mind azt suhogják immár messze szálljak / olaszba ámbár nyíregyháza is szép / csak az embert ne hagyja a reménység / fogytán mi nő mint gránátalma fákon / s fanyar korom lesz fönn a barna ágon / amit leráz a puffanó sötétség” — 24). Sőt, ha nagyon akarom, az általam bírált darabok is elemezhetőek és értelmezhetőek, tudatosságról, megszerkesztettségéről árulkodnak. Távolról nézve azonban a *Létfűfő* sajnos játékos, céltalan-téttelen szövegtörmelék. Nem a törmelékesség okoz gondot. Ha Domonkos István legendás *Kormányeltörésben* című költeményét veszem például, mely egyik archetípusa a töredékes, dadogó versnyelv kialakításának, ott sem a nyelvi vívmány tűnik fontosnak: a költemény téje számomra az identitás megingása, elvesztése, amelyet a nyelvi törmelék jelez csupán. Ha, mondjuk, Tolnai Ottó költészetére gondolok, az igencsak szegmentált, mind grammatikailag, mind versképileg darabos (bár nem annyira töredékes, mint inkább mozaikos) versnyelv identitásköltészeté áll össze — arról nem beszélve, hogy minduntalan közöl, be-, fel-, megmutat, tanít stb. Vagy a *Szódalovaglás* példájára térve: a nyelvi és verstörmeléket adekvát és működő formának látom, amely módot teremtett, hogy közvetítsen a lírai én szerelmi-egzisztenciális drámájáról. Nem tudom azonban az *Őszológiát* (komolyan vehető) elmúlásköltészetként olvasni, a Dumpf Endre-i fikció ugyanis minduntalan arra emlékeztet, hogy ez elsősorban nyelvi játék, s csak másodsorban létköltészet. Ha némelyik töredék esetében figyelmen kívül is hagyható volna, a kötet kontextusában az is idézőjelbe kerül.

Ez azért különös, mert amikor viszont PNL hasonló (volta-képpen azonos) költői eszközökkel ír „egyesben” az elmúlásról Pálincás György halálára nekrológverset, megrendít; a *Leág, emlékkalkony* című költeménye szerintem az elmúlt évek magyar verstermésének egyik legemlékezetesebb darabja: „hogy és mivé

pláne mivégre töröl / az emlékezet telefonja lapelefánt / csak ülök itt kérlekszépén / e sorok ingtag reszelőjét tapogatom / százköbméterszám húznak el seregélyek / a felgyúrt földabrosz felett / kisiklanak ahogy a megviccelt vasreszelék / kacagó síró fekete borosta / ez egy ekkora resti [...] hogy írnam meg ha rólad is / immár a sem / homályos körül- és leág / ha elvezet én egyhová / tová a vers is próza is / e művegész / hogy végül mint a tág ég / emlékkalkonyatába / minden kicsi ágvég / belevész”.³⁴

Nem a nyelvvel, nem a töredékességgel — és szeretném azt gondolni —, nem is a játékkal, a paródiával, a humorral van gondom. Sokkal inkább a Dumpf Endre-i fikció önellentmondásával, és ellenérzésem — úgy tűnik — morális jellegű. Mi szükség van egy chaplini karakterű, nem is alteregóra, hanem pusztára névre? (Tegyük hozzá, beszélő név, a *dumpf* jelentései a németben: sötét, áporodott, tompa, buta; és áthallatszik a *Dummkopf* szó is: tökfaj, ostoba.) Miért emlékszik rosszul az idézetekre, miért nem szándékosan rontja el? Nem is az alprőbb humorral — a néhol kifejezetten frappáns káromkodással, a fosós, baszós zsigeri poénokkal — van gondom. A baj, azt hiszem Dumpf Endrével van, a névvel és a ráépített fikcióval, a létéből következő (igazságtalan?) játékszabályokkal, amelyek preformálják az értelmezést — ott van a szerző, PNL és a szöveg között. A blödlit rá lehet fogni, hiszen buta, dilettáns, ha a kitörő nyelvi erőért dicsérik, ki lehet mögüle bújni. Erre mi szükség van?

*

Zárásként még érdekes megjegyezni, hogy a *Magyar mesék* (meg a *Szívlapát* etc.) szerzőjétől a *Létfűfő* 220 oldalára egyetlen hangsúlyosabban közérzeti darab jutott: „mér is tüntem viccelni én? / mer a halál oly illatos / mer a szarszag bús tengerén / jött a blahán jött a hatos / vakokkal és süketekkel / magyarország csókolatos / bohózat és ravatalmi / ó jaj megkel”. (140) Ezt nem valamiféle nem-létező normatíva vagy elvárás kapcsán rovom fel hiányként, pusztán regisztrálok. Ugyanakkor el kell mondanom, hogy a lírai életmű újraolvasása során kénytelen voltam átértékelni az egyes kötetek és szövegek helyét is az életműben. Számomra sokáig a *Grafitnesz* jelentette a csúcsot: mint említettem, azzal a kötetel kezdődött a PNL-olvasásom, illetve akkoriban az a fajta líra számított egyfajta költői köznyelvnek. Természetesen az olyan versek, mint *A Csorba-kert*, a *Rókatárgy alkonyatkor*, az *Europink*, a *Lövölde tér* vagy a *Szívlapát* változatlanul a legjobb PNL-darabok között vannak. Most azonban inkább a *Szódalovaglás* tűnik számomra a lírai főműnek, s ha az volna a kérdés, mi tűnik folytathatónak az életműből, valószínűleg az *Angyalstop* versenyagát mondanám, éppen azért, amiért a recepció kevéssé lelkesedett: közérzet-tárgyiasító nyelvéért.

³² NÉMETH: *A posztmodern...*, 34.

³³ FARKAS Zsolt: *Ki beszél? Kukorelly, Szijj, Parti Nagy, Garaczi bizonyos szövegeiről = Csipesszel a lángot*, 252.

³⁴ PARTI NAGY Lajos: *Leág, emlékkalkony*, Jelenkor, 2016/11, 1097–1098.